

АЛЕКСАНДАР ГАЈИЋ

**КОСМОТВОРАЦ  
КАО ИНИЦИЈАЦИЈСКИ РОМАН**

**САЖЕТАК:** У раду се проучава *Космојворац*, роман првенац Драгоша Калајића, познатог српског сликара, писца и публицисте десне оријентације. Ово дело је, изузев изразито негативне жанровске критике, остало без озбиљне рецепције све до данашњих дана. Полазећи од недавно обновљеног интересовања за овај роман (Немања Радуловић, који у њему види иницијацијски, а не само жанровски СФ роман), у првом делу рада се, након пружања пресека кроз (псеудо)фантастични миље који само представља алегорију за свет „овде и сада”, врши темељна деконструкција раније жанровске критике и указује на суштинска размимоилажења Калајићевог приступа научној фантастици и оног очекиваног, у складу са жанровским узусима. Други део рада анализира кључне симболе Калајићеве иницијацијске алегорије, дајући им јасна тумачења, да би у закључним разматрањима на ред дошла анализа иницијацијских домета Калајићевог књижевног дебија, с намером да се промени перспектива гледања читалаца.

**КЉУЧНЕ РЕЧИ:** Драгош Калајић, *Космојворац*, научна фантастика, традиционализам, иницијација, симболи

Драгош Калајић – сликар, новинар, уредник и истакнути мислилац десне провенијенције са ових простора – био је и писац више литерарних дела. Изузев свог списатељског дебија, поеме *Кршевина* (1971),<sup>1</sup> иза себе је оставио и три романа: *Космојворац* (1989), *Последњи Еврољани* (2001) и *Српска деца царствиња* (2005).

---

<sup>1</sup> У питању је тзв. „хибрид”, састављен од стихова писаних у рими *abab*, али и „слободних стихова као и прозних, ритмичких делова са унутрашњим римама. Али има и делова који се јасно приближавају есејизирању, што ће остати

Калајићев *Космоѿворац* припада СФ литератури, док су друга два романа жанровски тешко одредива. Наративни приступ у *Последњим Европљанима* подсећа на дело *Код Хиѿерборејаца* Милоша Црњанског; дакле, у питању је мешавина романа, путописа, мемоара, поезије и памфлета. *Деца српској царсѿва* највише личе на (полу)аутобиографски роман. Због ауторових изражених политичких ставова које учитава својим литерарним протагонистима, оба ова дела окарактерисана су као романи – политички манифести<sup>2</sup> при строжој оцени, или као романи идеја у блажој варијанти.<sup>3</sup> „Комбинују се нарација, есеј и политички памфлет, а понављају се познате теме и политичке и езотеричне... Метафизичке теме су овде прешле у нешто што је између салонског романа и политичког памфлета.”<sup>4</sup>

Калајић је *Космоѿворац*, свој научнофантастични роман, написао на врхунцу животних и списатељских снага, у четрдесет и седмој години живота. Иако је незахвално тврдити да је *Космоѿворац* његов најбољи роман, ради се о Калајићевом далеко најзанимљивијем књижевном делу, и то како у погледу садржине, тако и у погледу односа према његовом укупном стваралачком опусу и базичним идејама које је, кроз цео свој јавни живот, заступао.

У време када је објављен, а и касније, *Космоѿворац* није доживео никакву рецепцију нити му је била посвећена иједна иоле озбиљнија анализа, ако изузмемо један изразито негативан приказ од стране жанровске критике.<sup>5</sup> Тек три деценије касније, Немања Радуловић у својој књизи *Подземни ѿок II*, у поглављу о Калајићу („Портрет традиционалисте”), детаљније анализира езотеричне и симболичне нивое овог романа, дајући му лапидарну, нимало ласкаву општу оцену. Један од најзначајнијих момената у његовој студији о Калајићу је тачно указивање на то да је *Космоѿворац* иницијацијски роман.<sup>6</sup>

Зашто је Калајићев романескни деби у јавности овако неславно прошао? И које су биле замерке роману изречене од стране специјализоване, научној фантастици окренуте критике?

Ако занемаримо паушалне оцене о Калајићевој неталенованости за романописање, Миловановићева жанровска критика била је пре свега усмерена на ауторову неупућеност у савремену научно-

---

његова трајна карактеристика огледања у књижевности” (Немања Радуловић, *Подземни ѿок II*, Службени гласник, Београд 2020, 495).

<sup>2</sup> Исто, 518.

<sup>3</sup> Борис Над, „Носталгија будућности”, *Свеске*, год. 11, бр. 57–58, 2001, 176–177.

<sup>4</sup> Немања Радуловић, *Подземни ѿок II*, 518.

<sup>5</sup> Miodrag Milovanović, „Dragoš Kalajić: Kosmotvorac”, *Alef*, br. 19, 1990, 114.

<sup>6</sup> Немања Радуловић, *Подземни ѿок II*, 510–516.

фантастичну литературу. То је доказивано аргументима како су многи концепти које је Калајић унео у свој роман првенац „одавно познати, обрађени (и то боље) у старим ремек-делима СФ жанра”<sup>7</sup> (посебно се указује на сличности са Бредберијевим *Фаренхајтом 451*). Миловановић је сматрао да је убацивање метафизичких размишљања у роман учинило ово дело скоро нечитљивим; указивао је и на то да су нека поглавља романа, без икакве потребе, писана у другом лицу једнине као својеврсном „експерименту ради експеримента”. Због свега тога, Миловановић се држао становишта да је *Космотворца* слаб роман, не само по жанровским узусима већ и у општекњижевном смислу. Основне литерарне слабости романа Миловановић је учачао и по питању карактеризације ликова (која је, по њему, никаква, тако да „о главном лику сазнајемо тако мало да би и програмирани робот могао заузети његово место”),<sup>8</sup> као и по питању дијалога који су – или сувопарни, или неприродни, насилно жаргонски. Такође, Миловановић примећује како се радња романа одвија неуједначеним током, насупротив свим драматуршким правилима.<sup>9</sup>

### 1. (Псеудо)фантастични свет *Космотворца*

Калајићев роман првенац смештен је у далеку дистопијску будућност (дакле, у време остварене утопије са преовлађујућим негативним тоновима и учинцима). Галактичка власт, у складу са официјелном идеологијом једнакости „космичког братства”, врши истраживање васионе и њену колонизацију (названу „галактизацијом”), безуспешно трагајући за облицима ванземаљског живота. Процес поступне „галактизације” човечанске дијаспоре у фиктивној историји будућности предводи „Ordo exploragum”, својеврсни војно-истраживачки ред са својим езотеријским и метафизичким учењима. Како њихови закључци о природи живота у космосу и самом човеку нису били у складу са владајућим егалитаристичким доктринама, истраживачко-окултни ред бива укинут, а његови припадници подвргнути прогону. Сви великодостојници реда су, након суђења, погубљени, док је нижим ешалонима редовника остављена могућност стицања поновне слободе ако преживе медијско-популарну игру на „Зиду смрти”. Она читаоце неодољиво подсећа на баналне ријалити програме данашњице.

У центру нарације је редовник Влад. За разлику од својих бројних сабораца, он преживљава казнено испаштање због престапа

<sup>7</sup> Мiodrag Milovanović, „Dragoš Kalajić: Kosmotvorac”, 114.

<sup>8</sup> Исто.

<sup>9</sup> Исто.

против поретка „галактизације”. У питању је опасна трка „изазивања смрти” у аутоболидима на спирално-елиптичној писти која се завршава зидом. Сматра се да је такмичар повољно окончао трку када аутоболидом додирне „Зид смрти” и преживи судар, чиме стиче право пуштања на условну слободу.

Влад галактичким иследницима није интересантан само као један од редовника који су учествовали у истраживачким мисијама на рубу свемира. Он им је, пре свега, важан због могућности да се наслаге његовог памћења искористе у спознајном смислу, за суочавање са опасношћу ширења Ништавила из самог средишта галаксије које гута све пред собом. „Роман чини колаж докумената са процеса редовницима, опис Владовог кретања, његов дневник са пута на планету Ур, али и низ есејистичких делова.”<sup>10</sup> Присутни су и изводи из редовничког кодекса, затим записници са полицијских ислеђивања, описи Владових сусрета са другим, бившим редовницима и њиховим најближима, искључиво онима који су се прилагодили владајућој идејној струји и почели да свесно подупиру процесе друштвене декаденције кроз наметање уравниловке и масовног оргијазма.

Током свог лутања, Влад се заљубљује у „аутома” (неку врсту андроида) Дарију. Она је сачињена од стране Мега-мозга „галактизације” као реплика редовничке „идеалне жене” Аријане, чији је лик, при ранијем ислеђивању, пронађен у Владовом прасећању. Влад и Дарија (уз дискретни, позадински надзор власти) окупљају посаду за поновно отискивање свемирским бродом „Арион” ка средишту галаксије, у сусрет зјапећем Ништавилу које се приближава планети Ур и тамошњој давно напуштеној редовничкој истраживачкој станици. Након бесмислене жртве бившег редовника Локија, који својом монолетицом улеће у зјапеће Ништавило а да његови мерни инструменти нису Владовој посади на „Ариону” доставили ништа од значаја, Влад узима другу монолетицу и, након предаје упутстава и команде својој посади и Дарији, одважно урања у празнину. Зачудо, у Ништавилу (које интуитивно именује као „Гинунгап”) Влад открива стваралачко-трансформативне, меморијске и магијске потенцијале универзума. Помоћу њих се Влад враћа у прошлост, у свест свог прапретка Владимира, у постапокалиптичну Европу „новог средњовековља”, ону која наступа са пропашћу модерне западне цивилизације.

Владимир, пролазећи кроз крајолик налик оном из серијала филмова о Побеснелом Максу (где ауто-страдама владају пљачкашке банде), иде пут Рима, на извршење специјалне мисије. Уз пут,

---

<sup>10</sup> Немања Радуловић, *Подземни шок II*, 510.

Владимир спасава од разбојника Арију – раније отелотворење своје „идеалне жене” Аријане и протомодела Дарије – са којом, потом, доспева у руине града Рима. Ту сазнајемо да је Владимир, у ствари, одметнути руководилац тима „Анђела уништења” при U.F.E.S.C.O.-у, чији је основни задатак да систематски уништава сва преостала дела науке и културе. Владимир се спушта у римско подземље, на раније заказани састанак са необичним алхеми-чарем, човеком старим око два века. Владимир намерава да од овог мистериозног усамљеника откупи количину хидрогена по-требну да се изврши спектакуларни чин уништења свих остатака технолошке цивилизације, и то управо на годишњицу оснивања U.F.E.S.C.O.-а.

Огромна количина артефакта модерне технике, оружја, спо-меника, лабораторијског прибора и библиотека – донета је на Трг Конкорд у Паризу, са циљем извођења деструктивног хепенинга у виду концентричног разарања целог (претходно од становништва евакуисаног) Париза. Све ово се чини у складу са урбанистичким планом његовог модерног творца, Хаусмана, укључујући ту и на средишту трга постављен хаварисани космички брод.

По завршеној мисији, пратимо Владимиров одлазак у шуме Шварцвалда. Тамо је смештен древни замак, својеврсно уточиште у коме малобројни припадници постапокалиптичних елита чувају, обнављају и (де)кодирају најважнија духовна наслеђа како би она, у виду митова, била пренесена у будуће космичке циклусе. Влади-мир у замку држи предавање о метафизици музике. Његова лекција о звуку стварања света „из ничега” у складу је са древним брама-нистичким учењима: овај звук, тачније одјек који се чује када се уши затворе палчевима, допире из људског срца у седам облика: „као шум реке, као оглас звона, као одјек бакарног пехара, као шкрипа колског точка, као кркет жаба, као шум кише или као одјек речи изговорених у затвореном простору.”<sup>11</sup>

Епилог романа намењен је за Владовом повратак из „Гинун-гагапа”. Влад је, по повратку на брод „Арион”, обogaћен спознајом да је „Гинунгагап” само опсена Ништавила, у којем леже магијске силе што, изнова и изнова, стварају цео универзум у коме су по-храњена изворна прасећања кроз које делује космоторачка сила. Упућени ка хипрпростору и обogaћени сазанањем о човеку као преноснику врлине кроз сећање, „Влад и Дарија гледају са звездане терасе у космички простор – призор подсећа на пејзаже Калаји-ћевих слика”<sup>12</sup>.

<sup>11</sup> Dragoš Kalajić, *Kosmotvorac*, Beletra, Beograd 1989, 210.

<sup>12</sup> Немања Радловић, *Подземни џок II*, 510.

## 2. О стварним разлозима анимозитета СФ поклоника према *Космојворцу*

Миловановићева жанровска критика, иако не без основа, била је престога и у многим сегментима – промашена. Пре свега по питању стила: он је у *Космојворцу* литерарно зрео, а реченични низ компактан. Сама композиција романа, састављена од различитих докумената, записника, размишљања протагониста те описа радње виђене из другог лица једнине, сасвим је складно осмишљена. Сличан колажни приступ популаризовао је, и то до крајњих граница, током седме и осме деценије прошлог века, постмодерни роман. Замерка да је писање из перспективе другог лица једнине „експеримент ради експеримента” такође је неоснована, јер она има свој дубљи смисао у идејно-филозофској поруци и поуци романа, о чему ће речи бити касније. Позајмице, концепти и клишеи преузети из класичног наслеђа СФ литературе у *Космојворцу* су, у ствари, прилично ретки. А и када их има, они су, по правилу, стављени у другачији контекст од оног какав је у њиховим СФ изворницима. Овакво „парафразирање” је, заправо, легитимно и када се стави у смислени контекст може да доприносе свежини дела. На пример, уочена сличност између Бредберијевих „ватрогасаца” из *Фаренхајта 451* и Калајићевих „Анђела уништења” је очигледна; ипак, стављање ових других у редове U.F.E.S.C.O.-а – који би требало да чува, а не да уништава културно наслеђе – представља вешту, веома оригиналну иронију кроз омаж Бредберију. Баналности из домена СФ клишеа у *Космојворцу*, наравно, има, као и у готово сваком жанровском роману; али они су сасвим споредни и маргинални у односу на главни ток наратије. Такође, критичарско пребацавање због лоше карактеризације Калајићевих ликова, при чему се истиче да је богатство карактеризације одлика само неколико врхунских писаца овог жанра (пре свих – Урсуле Легвин и Артура Кларка), делује нам претерано, поготово када се узме у обзир „колажна композиција романа” и „исповедна дистанца” према протагонисти коју изискује перспектива другог лица једнине.

У литерарном погледу, од Миловановићеве критике преостају, дакле, замерке због сувопарности и извештачености дијалога. То се, повремено, заиста и примећује, али није широко распрострањено. Ту су, затим, и критике о драматуршкој неуједначености приче. Оне су само делом тачне: обрада веома комплексне теме и композиција дела која из ње следи изискује управо драматуршки дисконтинитет и неуједначеност тока радње. На крају, ту су и примедбе о сталној потреби аутора да цео роман прожме својим метафизич-

ким промишљањима. Тежак филозофски дискурс којим је *Космо-творца* проткан, у сваком случају, чини роман тешко читљивим. Ипак, будући да је основна тема романа однос космичког макрокосмоса / људског микрокосмоса и питања постојања (зашто нешто, а не ништа?), од овакве теме се и не може очекивати лак, питак и лепршав приступ. Остаје, дакле, дискутабилно колико је вешто Калајић убацио своја комплексна метафизичка промишљања у наратију колажног типа, будући да је она, са својим документима, дневницима и записницима, тек делом била подобна за развијање филозофског дискурса.

Срж проблема који верзирани читалац СФ-а има са *Космо-творцем* налази се на другој страни. *Космо-творца*, жанровским конвенцијама и клишеима „маскиран” у научнофантастичну причу – у суштини то није. Он је само платформа за пласирање филозофско-метафизичких порука и симбола који би се с једнаким трудом могао „пресвући” у неку другу епоху, у друго окружење, па и у други књижевни жанр. Футуристичко-технолошки СФ универзум овде је тек сценски реквизит, споредан и не одвећ битан – и то је нешто што не само да смета поклонцима овог жанра већ се директно коси са основним одликама научне фантастике.

Наиме, научнофантастична литература као засебан жанр почива (као и сваки жанр) на одређеним конвенцијама: у случају СФ-а, жанровски стереотипи се врте око тога како научно-технолошки развој и њему сходно освајање космоса утичу на промену живота појединца и људског друштва у целини. Или, како то Исак Асимов вели: „Научна фикција се може одредити као грана литературе која се бави реакцијама људских бића на промене у науци и технологији.”<sup>13</sup> Ту, несумњиво, лежи срж целокупне научнофантастичне фасцинације, било да су промене које изазива научно-технолошки скок позитивне или негативне, утопијске или дистопијске. СФ жанр почива на својеврсној списатељско-читалачкој „фиксацији” односа између технологије и човека, као и читавања научно-технолошких промена на низ типских тема које се обрађују, као што су: истраживање и колонизација космоса, сусрети са ванземаљским облицима живота, путовање кроз време, улазак у паралелне универзуме и слично. Ове теме се обрађују кроз жанровске шаблоне (templates) као што су: свемирске опере о херојима са космичким бродовима и ласерима, планетарне романсе, алтернативне историје, приповедања о високотехнолошким урбаним стаништима, приче о великим катастрофама (укључујући и оне планетарне,

<sup>13</sup> Isaac Asimov, „How Easy to See Future?”, *Natural History Magazine*, 84 (4), 1975, 92.

па и космичке) итд.<sup>14</sup> Метафизичке теме се у СФ-у ретко и спорадично обрађују. Када се то и деси, оне се тематизују из угла позитивистичке науке и технологије, у складу са перспективом остварења физичко-метафизичких спознаја научно-технолошким средствима, а не оним филозофско-спекулативним или аскетско-мистичним.

У *Космојворцу*, међутим, технологија је или само мање битан део окружења, или пуко средство одржавања негативитета дистопије у којој је смештена прича. Технологија је, дакле, пуко оруђе која углавном спречава и отежава постојећу ситуацију. Средишња космичка питања романа нису смештена на трајекторији између технике (и њој припадајуће науке) и човека, већ односа између човека као дела творевине и Творца. А то није питање науке и технологије и људских изума/маштарија већ питање вере, то јест – метафизичко питање *par excellence*.

Управо ту је смештен кључ неразумевања Калајићевог СФ романа са жанровским читалаштвом и његовим очекивањима. Калајићев Влад, као и други непоколебани редовници „Ordo exploratum”-а који се појављују у роману, исповедају изузетно високе филозофско-моралне максиме и следе њихове императиве. Они их се придржавају до сопственог самопорицања, односно до увежбаног самодистанцирања, а све у корист превласти метафизичких идеја над људском природом. Просечном читаоцу ликови редовника зато делују типски, нестварно, поларно удаљени од савременог човека препуног сумњи, различито усмерених осећања и везаности за свет технологизованог материјализма. Од свега тога Калајићево редовништво одељено је једнако као и од самог индивидуалног сопства, применом парафазирани хиндуистичке доктрине о идентификовању личне свести са оном општом, са Атманом („ја сам ти” – „та твам аси”). Због свега тога, далеко више него због недостатка пишевог литерарног дара, главни карактер(и) типичном СФ поклоннику делују нестварно и неизграђено; због тога изостаје и најмањи степен емотивне идентификације са њима.

Велика већина СФ поклоника у *Космојворцу* види тек намеру писца да у жанр „прошверцује” своје чудне идеје уобличене у литерарну целину, које, некако, не стоје у равни са токовима овог литерарног жанра. Међутим, разлог томе није што Калајић не познаје достигнућа жанра, већ што има једну сасвим другу, некњижевну намеру: да читаоцу, уместо церебрално-емотивне технолошке авантуре, понуди (псеудо)доктринарно уобличена метафизичка

---

<sup>14</sup> David Pringle, David Langford, Brian Stableford, Paul Di Filippo, John Grant, Chris Gilmore, *The Ultimate Encyclopedia of Science Fiction: The Definitive Illustrated Guide*, Carlton Books, London 1996, 9.

упутства потпуно туђа модерном бивствовању типичних СФ читалаца.

Калајић, у ствари, научној фантастици прилази тек као делу шире фантастичне литературе, и то оне дистопијског типа, с јасним и нескривеним предубеђењем да је користи за пласирање својих фундаменталних филозофско-метафизичких погледа. Будући да *Космопворац* своју причу гради у миљеу негативне утопије, потребно је претходно проучити Калајићева гледишта о утопијама, нарочито онима у модерној литератури, којима је посветио једно цело своје теоријско дело – *Маја (анти)утопија* (1978). Управо у овом делу, Калајић је јасно писао:

У свету утопије 20. века, преовладава тензија ка хаосу као идеалном исходишту или стању свемира. У свету анти-утопија, све позитивне снаге воде битку против Хаоса, као један над-историјски и метафизички принцип, који, по закону аналогije макро и микрокосмоса, треба реализовати у овој историји и стварности. У свету утопија, ентропија се увећава, а у свету анти-утопија она тежи свом укидању.<sup>15</sup>

Јунаци антиутопијских романа, према Калајићу, треба да имају својства интегралних, духовних особа, потпуно различитих од модерног човека и његове фасцинације да се поштапа научно-технолошким достигнућима како би се (само)остварио. Циљ антиутопијских романа није само литераран, уметнички, већ пре свега друштвено и духовно преображујући: да служи „одбрани уранских вредности од разорних последица утопијских тензија модерног света”,<sup>16</sup> користећи фантазију као средство да се, кроз описивање нежељене будућности, читалац упуту, тачније иницира ка жељеним духовним перспективама потпуно другачијег одређења од оних ка којим их, пословично, води фантастично-утопистичка литература.

Драгош Калајић је у свом списатељском опусу више пута веома јасно исказивао убеђење управо о претварању литературе у иницијацијско средство. У поговору класичном роману *Анђео са западног прозора* (1982)<sup>17</sup> Густава Мејринка, Калајић је нескривено заговарао становиште свог главног идејног узора, традиционалисте Јулијуса Еволе (који је био и преводилац овог Мејринковог дела

<sup>15</sup> Dragoš Kalajić, *Mapa (anti)utopija: ogled jedne morfologije krize kulture modernog Zapada*, Zamak kulture, Vrnjačka Banja 1978, 227.

<sup>16</sup> Исто, 289.

<sup>17</sup> Gustav Meyrink, *Анђео са западног прозора*, I–II, prev. Ivan Ivanji, Književne novine, Beograd 1982.

на италијански језик), о истинским инцијацијским капацитетима фантастичне литературе:

Циљ нашег излагања јесте пружање основних оријентира, којима поверавамо наду да ће читаоцима Мејринковог дела помоћи при успостављању спознајних перспектива ка битној, езотеријској димензији предмета лектире. Говорећи једном приликом о сопственом делу, Мејринк је одлучно истакао својство битности његових езотеријских садржаја, којима је уметност подређена као средство циљу, односно као средство преноса или изражавања истих садржаја. Држим много више до мојих теорија, које су пракса и живот, него до мојих уметничких творевина, које су само симболи и фасаде.<sup>18</sup>

Истим поводом, Мејринк је дефинисао садржаје својих романа термином „откровења”, исповедивши да у њима говори само о „сопственом искуству”.<sup>19</sup>

Са истих позиција Калајић у *Космојворцу* пласира читав дијапазон специфичних виђења космоса, његових токова те места човека у њему, у које је чврсто убеђен и које, кроз цео рукопис романа, упорно заговара. У питању је, наравно, верзија еволијанског десног традиционализма, чији је Калајић на овим просторима био први и главни заговорник.

### 3. *Космојворац* као иницијацијска алегорија

Свака фикција, па тако и дистопијска верзија научне фантастике, својим измештањем у измишљено време, простор и околности бројним писцима је служила као погодна позорница за алегоријске приче које се тичу нас, сада и овде. Калајић овде није изузетак. Радуловић примећује:

У будућност је транспонован савремени свет. „Четврто доба првог циклуса” о коме се говори јесте „наша” кали југа. А повест о *Ordo exploratum* заправо излаже једну од кључних тема модерног западног езотеризма: темпларску легенду.<sup>20</sup>

Наравно, будући да је традиционалистички поглед на историјске токове цикличан, Калајић са доста вештине ову транспозицију

<sup>18</sup> Enrico Rocca, *Gustavo Meyrink e l'opera sua*; у: Gustav Meyrink: *Il Golem*, Foligno 1926.

<sup>19</sup> Драгош Калајић, „Густав Мејринк: Мејринков пут буђења”, <https://dragoskalajic.com/inicijacije/08-gustav-meyrink/>, приступљено 23. 1. 2026.

<sup>20</sup> Немања Радуловић, *Подземни њок II*, 511.

представља као „вечито враћање истог”, судбински одређено понављање у различитим раздобљима, и нашег „мрачног доба” и оног другог, у будућем, ширем космичком циклусу. Суштина приче и њене поуке су, међутим, истоветне.

Космички истраживачи/редовници су у *Космотворцу* приказани у складу са темпларским узором као витешки ред који је досезао највише метафизичке и езотеријске спознаје. Он је, као контрапункт силама силазних, дегенеративних и ентропијских токова историје, морао да буде збрисан са лица земље како би „мрачно доба” (овог и сваког будућег) историјског циклуса дошло до свог испољавања и кретања у правцу краја. Идентично је виђење токова историје било присутно међу водећим двадесетовековним традиционалистима, пре свега код Ренеа Генона и Јулијуса Еволе. Њих двојица су сматрали да је уништење темплара (оклеветаних за читав низ јереси) био пресудни моменат којим се завршио „прави” средњи век, а отпочело модерно доба. Мада су оптужбе и римокатоличке цркве и француског краља Филипа Лепог (који је уништио темпларски ред 1307. године) од стране савремених медијевалиста темељно одбачене као исфабриковане зарад монтираног, политички мотивисаног процеса, бројна модерна окултна друштва прихватила су (легитимишући себе као настављаче темпларских тајних знања) тезе о темларској „окултној изузетности”, укључујући ту и јеретичке моменте као непобитне истине чија је уверљивост временом добила митотворачке димензије. Одатле, мит о темпларима се (са својим варијацијама) сели од шкотске масонерије, преко неотемпларских редова, до псеудотемпларских магијских друштава. Из овог миљеа он стиже до Генона и других традиционалиста/перенијалиста. У Калајићевом „верују” они имају исти статус као код Еволе. У свом доктринарном раду на ретрадиционализацији декадентног, модерног друштва, Калајић неуморно износи своју жељу да допринесе стварању „нове елите”, и то управо на основу темпларског узора. У том аспекту, довољно је погледати Калајићеву мању публикацију *Кодекс соларног реда*,<sup>21</sup> чији су делови пренети и/или прерађени у *Космотворцу* (у поглављу „Кодекс првог ступња *Ordo exploragum*”).<sup>22</sup>

У Калајићевом литерарном стваралаштву

космички храмовници постају чувари хиперборејско-уранске-мушке традиције, наспрам гинекократске власти. За разлику од идеологије космичког братства, они уче да је човек усамљен, али да по-

<sup>21</sup> Прво издање ове књиге штампано је 1985. у малом тиражу. Видети њено реиздање: Dragoš Kalajić, *Kodeks solarnog reda*, „Nikola Pašić”, Beograd 2005.

<sup>22</sup> Dragoš Kalajić, *Kosmotvorac*, 9–14.

седује божанску суштину. [...] Они се боре против фемининог хаоса, космичке Мајке идентичне са ентропијом, и чувају доктрину рестаурације првобитног стања, чије семе треба да пренесу у следећи циклус.<sup>23</sup>

Другим речима, редовници у *Космотворцу* чине исто оно што Драгош Калајић приписује највишим достигнућима антиутопијских романескних хероја („јунаци антиутопија су упућени манифестацији одређене аксиологије насупрот свету утопија”).<sup>24</sup> Они представљају баштинике интегралне вирилности у пуном сагласју са традиционалним, духовни вредностима. Исто то, у реалном свету с краја двадесетог века, покушава да „поствари” својим примером и деловањем и сам Калајић.

Калајићев *Космотворац* крцат је низом паралела, алегорија, анаграма, упутстава и референци упућених читалаштву с намером да га, као прво, едукује, а затим и иницира, просветли.

На темпларе упућује низ алузија. Сама повест „Ред истраживача” подсећа на судбину витешког реда храмовника. Име старешине Yalomed читљив је анаграм од De Molay. Оптужбе против реда понављају оптужбе против темплара. Као што су темплари оптужени за гажење по распећу, и током обреда иницијације у више ступеве Калајевићевог фиктивног реда вршени су „срамотни и криминални чинови ритуалног ломљења и троструког гажења модела пион-модулора, основног симбола наше Галаксизације и њеног највишег идеала, космичког братства.”<sup>25</sup>

Међу храмовнике истраживаче Калајић убацује и свој главни интелектуални узор, Јулијуса Еволу, као храмовника под именом Аловеј (анаграм од Ј. Евола), који, пре него што страда на „Зиду смрти”, преноси Владу поруку о „моћној техници обнове реда”.<sup>26</sup> Планета са последњом капетанијом истраживачког реда ка којој, идући у сусрет Ништавилу/„Гинунгагапу”, преостали храмовници предвођени Владом у својој последњој мисији на „Ариону” хрле, зове се „Ур” – што значи „пра” (почетак, повратак изворишту). Идентично име носила је и езотеријске група коју су Јулијус Евола и Артуро Регини основали у Италији зарад истраживања древних традиција током тридесетих година прошлог века. Синтагма „ROMA – AMOR – A MORS” (Рим–љубав–бесмртност) јасно указује на везу

<sup>23</sup> Немања Радуловић, *Подземни њок II*, 512–513.

<sup>24</sup> Dragoš Kalajić, *Мара (anti)утопија*, 378.

<sup>25</sup> Немања Радуловић, *Подземни њок II*, 511.

<sup>26</sup> Dragoš Kalajić, *Kosmotvorac*, 34.

римске империјалне традиције и метафизике полности као пута ка постизању бесмртности коју је у својој *Метифизици секса* заговарао Евола. Сви ови примери указују нам на очигледну ствар: на Калајићеве намере да се темпларско наслеђе види као важан део карике уранске, Примордијалне традиције, као део ланца који настављају традиционалисти/перенијалисти попут италијанског барона Јулијуса Еволе. Паралела са темпларима отвара још могућности мимо повести „о езотеричној филијацији пројектованој у будућност. Можда је овде реч о непосредном моделу витешког реда који треба организовати у садашњости”.<sup>27</sup>

Инцијацијска средства фиктивног „Ред истраживача” представљају други, дубљи симболичко-иницијацијски ниво *Космоћворца*. У питању су три симболичка артефакта: суперкристал, мач/огледало (*speculum*) и Аријана.

Суперкристал симболише иделно слагање опречности између „супстанције” (режим материје) и „есенције” (режим космичких сила). Првом полу дуалности одговара одлика савршене чврстине суперкристала, а другом његова савршена прозирност за светлосна зракања.<sup>28</sup>

У питању је, дакле, идеална синтеза јединства супротности (*coincidentia oppositorum*) којом се превазилази двојност материјалног и духовног, односно остварује продуховљена материјалност.

Други артефакт је мач/огледало, редовничко оружје које поседује моћ упијања, одржавања и просијавања светлости. У симболичком смислу мач подражава крст и његову симболику, управо онако како је то обрадио оснивач традиционализма/перенијализма Рене Генон.<sup>29</sup> Њега Калајић у *Космоћворцу* нескривено парафразира:

По легенди, мач је изведен из симбола званог „крст” у времену/простору пре циклуса галаксијске дијаспоре. „Крст” је тада и тамо симболизовао људски положај и статус у космосу: хоризонтални краци одговарају временско-просторној и материјалној димензији живота, док вертикални одговарају метафизичким могућностима људског бића, изражавајући идеју космичке осовине и људски пут од праисторије до надисторије.<sup>30</sup>

<sup>27</sup> Немања Радловић, *Погземни ѿок II*, 514.

<sup>28</sup> Dragoš Kalajić, *Kosmotvorac*, 6.

<sup>29</sup> Види: Rene Genon, *Simbolika krsta*, prev. Miodrag Marković, Alef – Gradac, Čačak 2019.

<sup>30</sup> Dragoš Kalajić, *Kosmotvorac*, 6.

Даља упутница повезује симболику крста са неоплатонистичким виђењем везе људског и божанског ума:

Симболишући могућност развоја космичког бића у човеку – мач симболизује и врховни циљ развоја, дакле, космички Ум, по формули привидног парадокса: „мач је делић бескрајног круга”.<sup>31</sup>

Овде се, на трагу Николе Кузанског, поново у кључу „јединства супротности”, упућује на везу мноштва са Једним.

Иницијацијска питања при напредовању унутар „Рета истраживача”, а поводом мача чија је двосеклост симбол разликовања, спознаје и самоспознаје, гласе: „Да ли ти је мач чист?” – тј. да ли је начин спознаје и самоспознаје ваљан; „Да ли ти је лик чист?”; да ли се заиста кроз (само)спознају видиш; и „Ко си ти?”, на шта, касније, кроз роман, следи одговор: „Ја сам ти.” У питању је хиндуистичка синтагма превазилажења двојности зарад достизања идеалног стања јединства. Такође, веза мача и огледала/*speculum*-а упућује нас на везу са „спекулацијом” као истинским умовањем, вежбањем усмеравања концентрисане свести на светлост звезда окупљених у огледалу мача, то јест на духовно сабирање као ментални вид „окупљања звезда” (слично спекулативној масонерији, која такође жели да „сакупи расуто светло”).

Аријана је треће, најтајанственије иницијацијско средство „Рета истраживача”. У питању је, у Калајићевој литерарној обради, вид манифестације женског принципа, савршене жене, односно њеног празора који се у историји западне мистике може пронаћи у распону од трубадурске „наше даме”, преко софиолошке теологије, све до јунговског архетипа Аниме.

Аријана је име тајанствене силе женског принципа, „апсолутне жене” која благотворно прати и окрепљује, привлачи и подстиче ред и редовника од памтивека. [...] Разматрање Аријане анонимни писац трактата започиње напоменом о редовничкој обавези да се аспект личног значења тог симбола, твореног истрајним кристализацијама залиха љубави и лепоте, из личних трезора меморије а око светлости јавног аспекта, принципа – не преводи ни у речи ни у дела.<sup>32</sup>

Овде се метафизика пола поново окреће Еволи и његовом концепту „апсолутне жене”, тачније архетипском женском које је похрањено у трезору архајске колективне меморије. Њено „присећање”

<sup>31</sup> Исто.

<sup>32</sup> Исто, 7.

пробуђују жене у свету постојања. У *Космојворцу* је по Аријанином моделу (са чијом се претходном инкарнацијом Владов предак Владимир сусреће у новосредњовековној Европи) сачињен аутом (нека врста андроида) Дарија, Владова љубавница и сапутница. Управо она у Владу буди архајске пориве који га воде пут космичке самоспознаје у безданима Ништавила.

Меморија, која има значајно место у магијским праксама, овде је везана и за традицију и колективно памћење, идентификовано са расом. Отуда и алузије на нордијске митологеме инцијацијског карактера: сусрет са једнооком фигуром намакнуте кабанице која је жртвовала око да би стекла знање цитат је Одиновог инцијацијског и шаманског теста; један од редовника зове се као и митски трикстер Локи.<sup>33</sup>

Ту су и бројне друге упутнице ка личностима и књигама значајним за Калајића: римска библиотека књига сачуваних од претећих „Анђела уништења” садржи Фичинов превод Платинових *Енеада*, затим Некелово издање *Ega*, Тилаков спис о новом приступу за тумачење ведских текстова итд.<sup>34</sup> Алхемичар кога Владимир среће у римском подземљу зарад куповине хелијума у ствари исповеда Еволино тумачење алхемијског херметизма из дела *Херметијчка традиција*.<sup>35</sup> Он својом старошћу и искуством веома подсећа на Фуканелија. У својим доживљајима алхемичар спомиње Шатобријана и барона Унгерна фон Штернберга, белог генерала-будисту и посвећеника идеје Евроазије. Ернст, један од чувара баштине у замку у Шварцвалду, јасна је Калајићева алузија на Ернста Јингера; рад тамошњег одељења за компјутерску митологизацију и демитологизацију знања недвосмислено упућује на модерне перенијалисте и њихову улогу тумача и (де)кодера традиционалних митова:

У питању је примена интуиције једног мислиоца из двадесетог века, Рене Генона. Дакле, ми најзначајније творевине људског ума преображавамо у необичне и занимљиве приповести, обично митолошке структуре и фактуре, које наши сарадници преносе осталим људима, а ови их несвесно преносе даље кроз простор и време, ка хоризонтима будућности наших напора и нада... Надамо се да ће се у тој будућности, удаљеној стотине и хиљаде година, појавити

<sup>33</sup> Немања Радуловић, *Погземни ѿок II*, 513.

<sup>34</sup> Dragoš Kalajić, *Kosmotvorac*, 187–188.

<sup>35</sup> Julius Evola, *Hermetička tradicija: simboli i učenje tradicionalne mudrosti*, prev. Miriam Gordana Petrović, Metapsychica, Beograd 2024.

поколење способно да дешифрије митове, да у пренетом наслеђу спозна и преузме тако сачувана знања. [...] Уз помоћ компаративне методе, коју примењујемо у индоевропским истраживањима, повезивањем здравих делова, биће могућно реконструисати првобитни облик мита и приступити дешифровању порука...<sup>36</sup>

#### 4. Закључна разматрања: Иницијацијски домети *Космоџворца* и промена перспективе

Иницијацијски почетак разумске спознаје ка којој указује *Космоџворцац* усмерен је, пре свега, ка поимању космичке ентропије, то јест односа Ништавила и створеног света. Ширење празнине која гута све што постоји приказано је у роману као истовремена манифестација растућег заборава, али и жудње за вредностима похрањеним у космичкој меморији. Ентропија – у физици дефинисана као тежња спонтаног преласка неког система у стање веће неуређености услед везаности унутрашње енергије – у *Космоџворцу* се тумачи као опадање квалитета и квантитета (пре свега информација. Због тога

недостатак информација у (или о) Празнини осведочава зону крајњег ступња ентропије. У хијерархији свемирских могућности, која започиње Великим Праском, празнина је негативни пол, зона краја или исцрпљења могућности. Велики Прасак је поседовао највећи ступањ разноврсности садржаја савемирског тела, дакле, најсложенију структуру реда (космоса), као и највећи и најквалитетнији квантум информација. После Великог Праска, основни правац свемирског процеса је регресивне природе, у знаку пораста ентропије, услед „мешања” елемената и сила, дакле, услед опадања разноврсности и сложености свемирског тела.<sup>37</sup>

Ако се Калајићев *Космоџворцац*, као својеврсни данак жанру, поиграва омажима читавог низа СФ клишеа, појам „Гинунгагапа” (преузет из нордијске митологије за тумачења космичког Ништавила) представља Калајићев оригиналан, иновативан допринос жанровској тематици. Тек много касније након *Космоџворца*, митолошке представе о „Гинунгагапу” ће се појавити у популарној култури и, нарочито, у научној фантастици. Рок група *Цејро Тал* снимитиће истоимену песму тек 2023. године; јунаци Марвелог универзума почеће да га спомињу у својим стриповима. Исто ће чинити

<sup>36</sup> Dragoš Kalajić, *Kosmotvorac*, 202–203.

<sup>37</sup> Исто, 158–159.

Нетфликсова серија *Рајнарок* (2020–2023), као и Нинтедо видео-игра *Fire Emblem Fates* из 2015. Једини изузетак у СФ литератури, својеврсног Калајићевог претечу, представља приповетка *Гинунгагапа* Мајкла Свонвика из 1980. године, али са посве другим значењем.

Калајићев специфични имагинативни допринос у *Космошо-ворцу* лежи пре свега у томе што је повезао концепт Ништавила као зоне апсолутне ентропије са виђењем „Гинунгагапа“ / зјапеће празнине из нордијских *Bega* (у редакцији Снорија Стурлусона), празног простора који, према миту, одваја ватру и лед и који представља родно место космоса.

Заправо, у изразу *Ginnungagap* појам „ништавила“ означава само једну људску самоопсену, јер је исправно значење *ginning* – „магијска фасцинација“, као дело магијске опсене... Дакле, *Ginnungagap* северњачких пагана је само привидно „зјапећа празнина“ пред којом се окончава један свет ствари и појава. Воистину, то је прото-космички простор-време испуњен магијским силама стварања светова и живота... делотворни и стваралачки *interregnum*, између *solve* и *coagula*...<sup>38</sup>

У таквом космотворењу, по Калајићу, улогу Речи / Логоса / творачког звука игра – музика. Он нам поручује:

*Браман*-Звук је дах, дисање космотворачког и космократорског принципа који је стварао свемир, ствара свемир и ствараће свемир, ширећи се кроз простор примордијалне празнине. [...] Манифестовани Звук потиче из нечувљивог звука-ритма постојања космотворачког принципа ка коме нам контемплација упућује „имагинарни звук“, својствен високим спектрима класичне музике. [...] Ремек-дела седмотонске музике обухватају, симболично, хијерархијску вертикалу простирања Звука, све станице космичког живота, пружајући нам пут контемплативног саучествовања и ображавања.<sup>39</sup>

Као основни метод ка достизању преображујуће самоспознаје, Калајић нам, кроз упуства имагинарних редовника – истраживача, у првом реду пружа инструкције „одвајања умне свести од станице зване 'човек'<sup>40</sup> (раздвајање „јесам“ од „ја“). Ово се чини како би се спознала двострука улога човека у космосу: „благотвором

<sup>38</sup> Исто, 200.

<sup>39</sup> Исто, 210–211.

<sup>40</sup> Исто, 9.

подржавању и опасном препречавању космичког бића у човеку.<sup>41</sup> Затим, уводећи нас у приповест о свом протагонисти Владу, Калајић нас специфичним литерарним методом „увлачи” управо у описано одвајање ума од индивидуе, користећи за приповедање перспективу другог лица једине. Овај приповедачки поступак (пре тога примењен у „новом роману” француског писца Мишела Битора, али са потпуно другачијим намерама, првенствено оним везаним за преиспитивање свести) у Калајићевој изведби (коју ће наставити да примењује и у каснијим романима) има несумњиво иницијацијску улогу. „Друго лице обраћа се читаоцу, позива га на промену. Ако сам у праву, онда ово није иницијацијски роман због описа јунаковог пута, већ зато што жели да делује на читаоца<sup>42</sup> – закључује Радуловић. На овај начин, у *Космојворцу* се тежи поистовећивању ума читаоца са умом који посматра Владову индивидуу одвојену као „ти”. Тиме се ствара извесна дистанца, све како би се, кроз издвајање умног из индивидуалног, отворила перспектива умног јединства, како би се, у следећем кораку, кренуло ка исходишту које уједињује, у складу са максимумом „ја сам ти”.

Подређеност изабране књижевне технике идејној суштини дела, међутим, не значи оно што су критичари Калајићевог романа видели као „подређивање нарације поруци које потискује изазове композиције, тачке гледишта, карактеризацију ликова и све оно што се види као део списатељског заната”.<sup>43</sup> Напротив, у Калајићевом *Космојворцу* „тежина поруке” и иницијацијски циљ потпуно су идејно доследни, они следе један из другог. Управо због тога је Калајић, свесно и намерно, тежио темељној декарактеризацији ликова у роману, као и подређивању нарације метафизици. На крају крајева, целокупна Калајићева животна филозофија – традиционализам – представља својеврсну „филозофију стила”. Она кроз „осмишљену дистанцу”, само наизглед парадоксално, циља на своју супротност – на приближавање:

Да: стил је живи поредак склада и лепоте, који се пројектује у све домене живота, тријумфујући над отпорностима материје живота, од хода, од начина обедовања и опхођења, метода расуђивања, става и говора – до истраживачких мисија. Осмех суверенитета над сопственим осећањима, над претњом времена и простора, заповести етике верности себи, упркос свему, штафете наслеђа вредности које превладавају амбисе времена пролазности, као и лозинке

<sup>41</sup> Исто.

<sup>42</sup> Немања Радуловић, *Подземни ѿок II*, 515.

<sup>43</sup> Исто, 513.

препознавања чувара вредности, које савладавају зјапнине простора усамљености – све су то изрази јединственог стила.<sup>44</sup>

Колико је у томе успео Драгош Калајић при писању *Космотворца*, а колико у целокупном сопственом животу као својеврсном „уметничком делу” – о томе може да просуди свако од нас.

Др Александар М. Гајић  
Научни саветник  
Институт за европске студије, Београд  
sasa95gajic@gmail.com

---

<sup>44</sup> Dragoš Kalajić, *Kosmotvorac*, 44–45.